

MASARYKOVA UNIVERZITA
LÉKAŘSKÁ FAKULTA
KATEDRA PORODNÍ ASISTENCE

Pracovní verze, údaje o registraci již nejsou aktuální!!!

STUDIJNÍ OPORA PRO PROGRAM PORODNÍ ASISTENCE
ZÁKLADY TEORIE PORODNÍ ASISTENCE II.
CHARAKTERISTIKA OBORU
NÁVRH KONCEPCE PORODNÍ ASISTENCE

PhDr. Radka Wilhelmová, Ph.D.

1 Úvod

Porodní asistence je jedním z nejstarších zdravotnických profesí a vždy měla nezastupitelnou roli v péči o zdraví žen, novorozenců, rodin a komunit, se zvláštním zřetelem na oblast zdraví reprodukčního. Tato tradice byla po několik minulých desetiletí přerušena nepříliš vhodnými systémovými změnami. Nové pojetí navazuje na předcházející dlouhou historickou tradici oboru.

Předložená koncepce vychází z Koncepce ošetřovatelství České republiky z roku 1998, respektuje doporučení Organizace spojených národů, Světové zdravotnické organizace, směrnic Evropské unie, doporučení Evropské komise, Mezinárodní organizace práce a Mezinárodní organizace porodních asistentek. Tyto dokumenty určují další vývoj a směr porodní asistence v 21. století.

Hlavní pilíře rozvoje oboru porodní asistence tvoří kvalitní výchovně-vzdělávací systém, regulace profese řízená ministerstvem zdravotnictví a profesní komorou a silná profesní organizace/komora porodních asistentek podpořená zákonem.

K moderním trendům vývoje zdravotnictví i oboru patří poskytování péče víceúrovňovým způsobem, jehož předpokladem je profesionální tým, složený z porodních asistentek, lékařů a dalšího zdravotnického personálu s různou odborností a úrovní kvalifikace. Mezi další moderní trendy patří přesun těžiště péče poskytované porodní asistentkou o fyziologická těhotenství a o ženy v šestinedělí a fyziologické novorozence do primární a komunitní péče. Výrazným rysem péče poskytované porodní asistentkou je podpora přirozených procesů a stavů v rámci zlepšení reprodukčního zdraví populace. Porodní asistence si tímto jak v ústavní a ambulantní, tak i v komunitní péči vytváří vlastní pole působnosti, v němž registrovaná porodní asistentka pracuje samostatně v rozsahu zákonem vymezených kompetencí. Činnosti porodní asistence vyžadují kvalitní organizaci, řízení a kontrolu péče. Kompetence jsou vymezeny stupněm dosaženého vzdělání a specializací v oboru.

Charakteristickým rysem porodní asistence je komplexní a individualizovaná péče založená na vyhledávání a plánovitém uspokojování potřeb ženy a novorozence, jejich rodiny, popř. komunity ve vztahu k jejich zdraví a intervence založené na důkazech.

Koncepce klade důraz na samostatnou práci porodních asistentek. Zdůrazňuje nutnost práce metodou procesu poskytování péče v porodní asistenci, doprovázeného řádně vedenou zdravotnickou dokumentací jako základního metodického postupu při práci se zdravou i nemocnou ženou, novorozencem, rodinou či komunitou. Otevírá cestu k zajištění kvalitní péče poskytované v souladu s národními i mezinárodními standardy péče oboru porodní asistence, které stanovují kritéria pro její poskytování a hodnocení.

Předložená koncepce vychází ze systému vydávání osvědčení k výkonu zdravotnického povolání nelékařským zdravotnickým pracovníkům a jejich zápisu do Registru zdravotnických pracovníků způsobilých k samostatnému výkonu povolání (bez odborného dohledu). Lze očekávat, že systematické používání této koncepce v praxi se odrazí ve zkvalitnění celkové péče o zdraví české populace, a to nejen v kvalitnější ústavní, ambulantní i domácí péči, ale i v komunitní porodní asistenci na úseku prevence a výchovy ke zdraví. Koncepce porodní asistence je základním východiskem pro rozvoj a pozitivní změny praxe v oboru. Koncepce porodní asistence je nedílnou součástí Komplexní koncepce péče o ženu a dítě v České republice.

2 Definice, cíle a charakteristika oboru

Porodní asistence je samostatná vědní disciplína, která je tvořena systémem specifických teoretických a praktických, na důkazech založených poznatků a vlastní odbornou terminologií. Integruje znalosti z přírodních, humanitních a společenských vědních oborů, které se zabývají studiem člověka, lidského zdraví, společnosti, prostředí a dalších determinant, které ovlivňují nejenom zdraví reprodukční.

Porodní asistence se zabývá integritou a zdravím žen, jejich dětí, rodin či komunity. Vychází z historického poslání porodní asistentky, z filozofických teorií – zejména humanismu a holismu a uznává, že lidé jsou součástí svého životního a sociálního prostředí a žijí s ním v neustálé interakci. Porodní asistence je postavena na celostním přístupu k ženě, její rodině a komunitě. Předmětem zájmu oboru je zejména žena, novorozenec (rodina, komunita), jejich zdraví, prostředí a činnosti porodní asistence. Komplexní péče o ženu, novorozence, rodinu či komunitu je poskytována metodou procesu poskytování péče v porodní asistenci.

Porodní asistence poskytuje péči o zdraví v přímém kontaktu s ženami, které tuto péči potřebují; zahrnuje péči o uspokojování individuálních bio-psycho-sociálních a spirituálních potřeb nejenom těhotných žen, rodiček a žen s dětmi po porodu (zdravých, nemocných a handicapovaných), jejich rodin a komunit. Tato péče směřuje k zachování a posílení zdraví (se zvláštním zřetelem ke zdraví reprodukčnímu), k prevenci vzniku onemocnění a k zabránění poškození a zhoršování zdraví a snižování kvality života.

Porodní asistence se podílí na snižování nákladů a zvyšování výkonnosti systému péče o zdraví těhotných žen, rodiček a žen s dětmi po porodu tím, že zlepšuje znalosti (zdravotní gramotnost) žen a jejich rodin v oblasti péče o zdraví a v tomto zájmu mění jejich postoje, a schopnost se informovaně rozhodovat; zlepšuje soběstačnost a péči o sebe samu u žen, jejich rodin a komunit; podílí se na snižování rizika a výskytu komplikací a úmrtnosti, kterým lze edukací a preventivními opatřeními předejít.

Praxe oboru vychází z toho, že těhotenství, porod a šestinedělí jsou pro ženu „jiným“ fyziologickým stavem - nikoliv nemocí. Maximálně možný objem péče může být ženě v období fyziologického těhotenství, porodu a šestinedělí poskytnut v primární péči a v komunitě. Zdravotní péče má být poskytnuta vždy na nejnižší možné úrovni, s významným zřetelem na intervence primární prevence, při zachované kvalitě péče. Maximálně možný rozsah a kontinuitu péče o ženu by měla zajišťovat jedna porodní asistentka, kterou si žena může svobodně vybrat, stejně jako lékaře. Je nutné podporovat aktivní roli ženy a převzetí své odpovědnosti za zdraví v průběhu celého jejího života.

Globálním cílem oboru je zlepšení zdraví populace zkvalitněním úrovně péče poskytované ženám, dětem a rodinám, nezanedbávající blaho žen, tím, že se vhodně využije schopností, dovedností a vzdělání každé porodní asistentky.

3 Pracovníci v oboru a jejich vzdělávání

Porodní asistentka je podle mezinárodně platné definice osoba, která úspěšně absolvovala a ukončila vzdělávací program pro porodní asistentky. Je uznávána jako zodpovědný zdravotnický profesionál partnersky pracující se ženami, kterým poskytuje nezbytnou podporu, péči a poradenství během těhotenství, při a po porodu, vede fyziologický porod na svou vlastní zodpovědnost a pečuje o novorozence a kojence. Tato péče zahrnuje profylaxi a podporu normálního porodu, zjišťování komplikací u matky či dítěte, následné zprostředkování lékařské péče nebo jiné odpovídající pomoci a zajištění neodkladné péče v naléhavých situacích. Plní důležitou úlohu ve zdravotním poradenství a vzdělávání žen, jejich rodin a celých komunit. Práce zahrnuje také přípravu k rodičovství a může přesahovat do oblastí ženského sexuálního a reprodukčního zdraví a péči o dítě. Může vykonávat svoji praxi kdekoli včetně komunitního prostředí, nemocnic, klinik nebo zdravotnických středisek.

Péči v oboru porodní asistence poskytují porodní asistentky, které mají zákonem vymezené kompetence. Porodní asistence je tzv. regulovaná nelékařská profese s koordinovanou odbornou přípravou na úrovni EU – porodní asistentky Bc, Mgr., Dr. registrované (s licencií). Činnost porodní asistentky mohou vykonávat i absolventky dvouletého nástavbového studia pro ženskou sestru, které mají specializaci/atestaci a tříletého vyššího odborného studia pro diplomované porodní asistentky (Dis) v rozsahu vymezeném zákonem a zvláštním právním předpisem - Zdravotničtí pracovníci způsobilí k výkonu povolání bez odborného dohledu po získání odborné způsobilosti.

Další činnosti mohou vykonávat - Zdravotničtí pracovníci způsobilí k výkonu povolání pod odborným dohledem nebo přímým vedením registrované porodní asistentky.

Činnosti jednotlivých kategorií zdravotnických pracovníků jsou stanoveny zvláštním právním předpisem. Podrobněji jsou rozpracovány zaměstnavatelem příslušného zdravotnického zařízení.

Vzdělávání zdravotnických pracovníků v oboru porodní asistence

Zdravotničtí pracovníci způsobilí k výkonu povolání bez odborného dohledu

a) **Kvalifikační studium** (bakalářský stupeň) probíhá na vysokých školách v souladu s příslušnými směrnici Evropské unie a legislativou ČR.

b) **Celoživotní vzdělávání**, kterým si zdravotničtí pracovníci obnovují, zvyšují, prohlubují a doplňují vědomosti, dovednosti a způsobilost v příslušném oboru v souladu s rozvojem oboru a nejnovějšími vědeckými poznatky po získání profesní kvalifikace (k jejímu udržení).

Součástí celoživotního vzdělávání je specializační vzdělávání, které je zaměřeno na intenzivní péči v porodní asistenci, perioperační péče v gynekologii a porodnictví a komunitní péči v porodní asistenci. Probíhá v akreditovaných zařízeních. V rámci celoživotního či specializačního vzdělávání je možné v oboru porodní asistence získat vyšší stupně akademického vzdělání (magisterské a doktorské).

4 Regulace oboru porodní asistence

Regulativním národním orgánem je ministerstvo zdravotnictví. K zajištění vnitřní regulace profese je založena Profesní komora porodních asistentek. Vnitřní regulace zajišťuje dodržování přijatých standardů porodní asistence, etického kodexu porodních asistentek a udržování profesní kvalifikace a kompetence.

Registr zdravotnických pracovníků způsobilých k výkonu zdravotnického povolání

V průběhu aktivního výkonu profese se zdravotničtí pracovníci registrují v Registru zdravotnických pracovníků způsobilých k výkonu povolání bez odborného dohledu. Registr je veřejně přístupný, s výjimkou údajů o rodném čísle a trvalém pobytu a je součástí Národního zdravotnického informačního systému. Poskytuje informace o počtu a odborném zaměření zdravotnických pracovníků poskytujících ošetrovatelskou péči.

Osvědčení k výkonu zdravotnického povolání (registrace)

Zápis v Registru zdravotnických pracovníků způsobilých k výkonu povolání bez odborného dohledu motivuje porodní asistentky k dalšímu a celoživotnímu vzdělávání, usnadní jejich profesní uplatnění v rámci Evropské unie. Dokladem o registraci zdravotnických pracovníků je osvědčení, které se vydává na období 10 let. Osvědčením se získává oprávnění k výkonu povolání bez odborného dohledu a oprávnění k vedení praktického vyučování.

Průkaz odbornosti

Průkaz odbornosti slouží k průběžnému zaznamenávání druhu a délky získaného vzdělání a vykonávaných činností při výkonu povolání zdravotnických pracovníků, vykonaných zkoušek a celoživotního vzdělávání.

Proces poskytování péče v porodní asistenci a jeho dokumentace

Poskytování a řízení péče v porodní asistenci probíhá užitím metody procesu v porodní asistenci. Cílem je prevence, odstranění nebo zmírnění problémů v oblasti individuálních potřeb příjemců péče. Představuje sérii myšlenkových operací a plánovaných činností, které profesionálové používají ke zhodnocení stavu individuálních potřeb klienta, rodiny nebo komunity, ke stanovení problémů v oblasti potřeb, plánování, realizaci a vyhodnocování efektivity poskytované péče.

Porodní asistentka pracuje v primární péči a komunitě se ženou individuálně. Činnost porodních asistentek je v nepřetržitém provozu při aplikaci metody procesu v porodní asistenci organizována následujícími organizačními systémy práce:

Systém skupinové péče – v ústavním zařízení skupinová porodní asistentka během směny pečuje o určenou skupinu nemocných/zdravých klientek, odpovídá za zajištění procesní metody a vedení příslušné zdravotnické dokumentace. Každou klientku osobně předá příslušné skupinové porodní asistentce z další směny;

Systém primárních porodních asistentek – v primární i v sekundární péči si klientka zvolí/je klientce přidělena primární porodní asistentka, která odpovídá za zajištění péče metodou procesu v porodní asistenci po celou dobu poskytování péče i za vedení příslušné

zdravotnické dokumentace. Plán péče zajišťuje samostatně či v součinnosti s dalšími zdravotnickými pracovníky. Při nepřítomnosti na pracovišti nebo není-li ve službě, klientku předá zastupující porodní asistentce/z další směny, po návratu své klientky přebírá zpět. Podílí se v průběhu poskytování péče také na zajištění péče dalším klientkám, u nichž primární není.

Uvedené organizační systémy vyžadují pravidelnou a kvalitní výměnu informací o klientkách, která se provádí formou krátkých porad zdravotnického týmu a předáváním služby u klientek. Do poskytování péče procesní metodou jsou aktivně zapojeni i studentky, které se připravují na povolání porodní asistentky. Péči o klientky plánuje primární nebo skupinová porodní asistentka. V terénu porodní asistentka poskytuje péči procesní metodou samostatně či ve spolupráci s příslušným lékařem primární péče a dalšími odborníky.

Management v porodní asistenci

Nejvyšším metodickým článkem oboru je Ministerstvo zdravotnictví. Příslušný odborný útvar metodicky řídí a kontroluje porodní asistenci v ČR, součástí řízení úseku je kompetentní porodní asistentka. Vyjadřuje se ke všem zásadním odborným, organizačním, ekonomickým a legislativním opatřením, která se týkají porodní asistence a práce porodních asistentek v oblasti zdravotní a sociální péče. V jeho kompetenci je zřizovat a ustanovovat pracovní skupiny, komise, které plní funkci poradních orgánů při řešení problematiky oboru a připravují podklady pro rozvoj oboru. Členy pracovních skupin a komisí jsou zástupci praxe porodní asistence, profesních organizací a zástupci vzdělávacích institucí.

Oblast praxe je řízena v souladu s regionálním uspořádáním republiky, na řízení se podílí profesní organizace/komora porodních asistentek. Ta úzce spolupracuje s orgány státní, regionální a místní správy, zdravotními pojišťovnami, profesními organizacemi/komorami jiných zdravotnických pracovníků, organizacemi spotřebitelů péče a všemi, jejichž činnost není v rozporu s etickými zásadami, stanovami profesní organizace/komory a projeví o spolupráci zájem.

V ústavních zařízeních je péče v porodní asistenci řízena náměstkyní/náměstkem pro péči v porodní asistenci/hlavní, popř. vrchní porodní asistentkou. Struktura řízení poskytování péče uvnitř zdravotnického zařízení závisí na vedení příslušného zařízení.

Hodnocení kvality péče v porodní asistenci

Kvalitně poskytovaná péče je základním cílem současného porodní asistence. Pro systém hodnocení a kontroly slouží národní, regionální, lokální standardy a standardy pracoviště, systém celoživotního vzdělávání - registrace a certifikáty kvality a statistická vyhodnocování výsledku poskytované péče. Standardy současně vymezují měřitelná kritéria. Standardem péče se rozumí dohodnutá profesní norma kvality. Standardy mohou být vydány jako právní předpisy (zákony, vyhlášky), metodická opatření Ministerstva zdravotnictví zveřejněná ve Věstníku MZ, doporučení mezinárodní a národní profesní organizace nebo jsou vypracovány zdravotnickým zařízením, apod. Standardy se týkají kategorií a kvalifikace profesionálů oboru porodní asistence, realizace procesu v porodní asistenci, dokumentace porodní asistentky, pracovních postupů, vybavení a personálního obsazení pracoviště z hlediska péče v porodní asistenci a ošetrovatelské péče. Zdravotnické zařízení je povinno dodržovat standardy dané právními předpisy a přijmout vlastní standardy péče, vycházející z rámcových

standardů doporučených Ministerstvem zdravotnictví. Vedoucí pracovníci v oboru jsou povinni průběžně hodnotit na svém pracovišti kvalitu poskytované péče, profesionální přístup personálu k příjemcům péče, organizaci práce a spokojenost příjemců s poskytnutou péčí. Při hodnocení jsou používány objektivní metody hodnocení. Součástí hodnocení je průběžné hodnocení probíhající péče, zpětné hodnocení poskytnuté péče na základě studia zdravotnické dokumentace a jiných písemných dokumentů. Na systému hodnocení kvality a kontroly se podílí profesní organizace/komora porodních asistentek. Posuzováním a hodnocením úrovně kvality péče v porodní asistenci se také zabývají odborníci z oboru v rámci soudního znalectví. Zdravotničtí pracovníci, kteří poskytují odbornou péči, jsou povinni dodržovat Úmluvu o lidských právech a biomedicíně a respektovat Etický kodex zdravotnických pracovníků nelékařských profesí.

Komunitní porodní asistence

Služby poskytované v oboru porodní asistence v rámci komunitní péče jsou organizovány zpravidla mimo ústavní zařízení a zajišťují potřebnou péči o ženu, novorozence, rodinu či skupinu obyvatel. Komunitní péče je zaměřená na ochranu zdraví, prevenci onemocnění a výchovu ke zdraví, se zvláštním zřetelem na zdraví reprodukční. Dále se zaměřuje na péči o nemocnou ženu a její rekonvalescenci, včetně edukace rodinných příslušníků a blízkých v poskytování laické péče. Komunitní péče zahrnuje i různé formy domácí péče a návštěvní služby. Zdravotnický pracovník, který poskytuje péči v rámci komunitní péče, úzce spolupracuje s lékaři, orgány státní správy a samosprávy, občanskými sdruženími apod. Rozvoj komunitní porodní asistence je prioritou Světové zdravotnické organizace i mezinárodní organizace porodních asistentek.

Výzkum v porodní asistenci

Výzkum v oboru je součástí výzkumu ve zdravotnictví. Vytváří nové poznatky, které přímo nebo nepřímo ovlivňují praxi porodní asistence a umožňuje poskytovat vysoce kvalitní péči založenou na důkazech (EBM). Probíhá ve výzkumných ústavech, na vysokých školách, v jiných vzdělávacích institucích, ve zdravotnických a sociálních zařízeních. Výzkum se řídí platnými právními předpisy a mezinárodními etickými směrnicemi pro biomedicínský výzkum.

Výzkumu v porodní asistenci je důležitý pro rozvoj teorie, praxe, vzdělávání a řízení oboru. Porodní asistentky se dosud zabývaly zejména výzkumnou činností v oblasti biomedicínského výzkumu. Je třeba podpořit výzkum v porodní asistenci, jako samostatného oboru. Z tohoto pohledu se výzkum zaměří především na výsledky poskytování péče porodními asistentkami. Výzkumnou činností vznikají klasifikace, které slouží jako podklad pro jednotnou odbornou terminologii oboru.

Výzkum v oblasti teorie porodní asistence se zabývá tvorbou systematických poznatků. Identifikuje nebo vysvětluje pravidelnosti, charakteristiky univerzálně pozorovatelné a vyjadřuje určité definované fenomény oboru. Výzkum z hlediska praxe oboru navrhuje a ověřuje modely optimální péče v porodní asistenci. Provádět výzkum a používat jeho výsledky je jednou z podmínek rozvoje praxe založené na důkazech. V oblasti vzdělávání vytváří výzkumná činnost vzdělávací programy kompatibilní se směrnicemi Evropské unie a poplatné potřebám vyvíjející se praxe i programy zaměřené například na tvorbu edukačních materiálů. Výzkum v oblasti řízení a managementu je zaměřen na nejrůznější pracovní

postupy, a to zejména na hodnocení kvality péče, zátěž personálu, dělbu práce, vztahy mezi jednotlivými kategoriemi zdravotnických pracovníků, snaží se objektivizovat zdravotnické služby, sleduje jejich efektivnost.

Výzkum je financován zejména prostřednictvím grantových agentur. Každoročně lze přihlašovat projekty na libovolná témata z oblasti porodní asistence a žádat o finanční podporu. Ministerstvo zdravotnictví může na základě společenské objednávky některá témata veřejně vyhlásit. Další možností získávání nových poznatků je participace na mezinárodních výzkumných projektech prostřednictvím Evropské unie, WHO nebo dalších mezinárodních institucí.

Výsledky výzkumných studií a projektů, jejichž cílem je rozvíjet teorii a praxi, jsou publikovány v odborném tisku. Zdravotníci jsou s nimi seznamováni na odborných konferencích pořádaných nejen profesními organizacemi zdravotnických pracovníků na národní i mezinárodní úrovni.

„Tato koncepce zrušuje metodické opatření Ministerstva zdravotnictví č. 5 - Koncepce ošetrovatelství uveřejněné v částce 6 z roku 1998 Věstníku Ministerstva zdravotnictví“.